

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

סוכות ושמחת תורה, תשס"ט
מספר 779

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

יוקשרו כולן אגודה אחת והן מכפרים אלו על אלו

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנַף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם שְׂבָעַת יָמִים... בַּשָּׁנָה חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי תַחֲגֹגוּ אֹתוֹ (ויק' כג: מ-מא).
הסיבה ללקיחת ארבעת המינים האלה מפורטת במדרש מפורסם זה (ויקרא רבה ל, יב):

פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וערבי נחל אלו ישראל, מה ערבה זו אין בה לא טעם ולא ריח כך הן ישראל יש בהן בני אדם שאין בהן לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להן, לאבדן אי איפשר, אלא אמ' הקב"ה יוקשרו כולן אגודה אחת והן מכפרים אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה, ה"ד הבונה בשמים מעלותיו (כלומר), "הבונה בשמים" <מעלותו> מַעְלוֹתָיו וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה" [עמ' ט:ו] י"ח). ואימתי הוא מתעלה כשהן עושים אגודה אחת, שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה (שם). לפיכך משה מזהיר את ישראל "ולקחתם לכם".

על דברי המדרש הזה הגיב הרמב"ם ואמר שדברי המדרש בכלל וגם מדרש זה אינם באים לפרש את פשוטו של הפסוק אלא על דרך השיר והמשל: "וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר, לא שהדבר ההוא הוא ענין הפסוק ההוא. אבל היא מליצת שיר נאה מאד. וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר" (מורה הנבוכים ג, מג). לעומת גישה סימבולית זו לארבעת המינים, נתן הרמב"ם טעם כללי בלקיחתם וגם נימק מדוע נבחרו מינים אלו ולא אחרים – מתוך אפיון טבעם של גידולים אלו ונגישותם לעם בישראל (שם):

והנראה לי בארבעת מינים שבלולב, שהם שמחה בצאתם מן המדבר אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות. ולקח לזכרון זה הנאה שבפירות האדמה והטוב שבריחו והיפה שבעלין, והטוב שבעשבים ג"כ, ר"ל ערבי נחל. ואלו הארבעה מינים הם אשר קבצו שלשת הדברים האלה: האחד מהם רוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה כל אדם יכול למצאם; והענין השני טוב מראה ורעננותם, ויש מהם טובים בריחם והם אתרוג והדס, אבל לולב וערבה אין להם ריח לא טוב ולא רע; והענין השלישי עמדם על לחותם ורעננותם בשבעה ימים, מה שאי אפשר זה באפרסקים ורמונים ובאספרגל ובאגס וכיוצא בהן.

הרעיון המדרשי שארבעת המינים באים לסמל את אחדות כל הקבוצות בעם ישראל, ובכלל זה את הקבוצה "שאינן בהן לא תורה ולא מעשים טובים", נשמע רעיון חביב ומתקבל, שהרי מי אינו חסיד של אחדות ישראל? אך על דרך האמת נשאל מדוע עלינו להתאחד עם אותם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים ולא לדחותם? ויתרה מזו, בבבלי כריתות (ו ע"ב) הובא:

א"ר חנא בר בונא א"ר שמעון חסידא: כל תענית שאין בה מפורשי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע (שנאמר בשמ' ל:לד: "וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לָךְ סַמִּים נְטֹף... וְחַלְפָנָה סַמִּים וְלִבְנָה זָפָה בַד כְּבֹד יִהְיֶה", ומפרש רש"י שם: "וחלבנה – בושם שריחו רע וקורין לו גלבנא". י"ח), ומנאה הכתוב עם סממני קטרת.

כלומר לדעת ר' שמעון חסידא, שיתופם של פורשי ישראל בתעניתם של צדיקים וחסידים היא תנאי הכרחי לקבלת התענית. וכמובן גם כאן מתעוררת השאלה – מדוע?

מאמרו של ר' שמעון חסידא נתפרש מכמה זוויות. כיוון אחד בא ממקור מחשבת החסידות: סיבת שיתופם של הרשעים בתענית היא הרצון שעל ידי שיתופם עם כל הציבור – הצדיקים והחסידים, יתעוררו אף הרשעים לחזור למוטב. רעיון זה נלמד מסממני הקטורת:

אך ענין קטורת הוא תרגום של לשון קישור... והחשכות וההסתר הם פרי הפרוד משורשו שאין השורש מאיר בו, וממילא כאשר חזר ונקשר חבל הכוסף, אז מעט האור מדחה רב חושך... ואז יקל לבוא לתשובה ולהתקרב, ועל כן אפילו בעודנו מרוחק אפשר להצטרף לקטורת היינו להתקשר בעודנו שם. ולמשל מי שמושלך בבור עמוק שאי

